

Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ (15^{ος} -18^{ος} αι.)

Ο 13^{ος} αι. είναι ο αιώνας των μεταβολών. Η αναβίωση των πόλεων, η αναζωπύρωση του εμπορίου και το γενικότερο κλίμα της αναζήτησης προετοιμάζουν τον άνθρωπο για τη Αναγέννηση και τις Ανακαλύψεις (14^{ος} -16^{ος} αι).

Αρχές 16^{ου} αι. διαμορφώνονται νέες συνθήκες που θα οδηγήσουν στη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση της Καθολικής Εκκλησίας.

Οι εξελίξεις που ακολουθούν αλλάζουν την όψη της Ευρώπης. Από τα τέλη του 17^{ου} αι. προβάλλεται εντονότερα το αίτημα για ριζικές μεταβολές στην ανθρώπινη κοινωνία κι εμφανίζεται το κίνημα του Διαφωτισμού (1688-1789). Κορύφωση του κινήματος του Διαφωτισμού αποτελεί η Γαλλική Επανάσταση (1789).

Την ίδια εποχή (15^{ος} -18^{ος} αι.) ο Ελληνισμός βρίσκεται υπό ξένη κυριαρχία. Προσπαθεί να επιβιώσει κάτω παό αντίξοες συνθήκες ενώ ταυτόχρονα αγωνίζεται για το δικαίωμά του στην ελευθερία και ανεξαρτησία.

Πιο συγκεκριμένα:

ΟΙ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

Τον 15^ο αι. οι Ευρωπαίοι έμποροι αναζητούν πολύτιμα προϊόντα στην Ανατολή μέσω του δρόμου του μεταξιού. Αυτόν τον δρόμο όμως κλείνουν αρχικά οι Άραβες και στη συνέχεια οι Οθωμανοί Τούρκοι, οπότε οι Ευρωπαίοι αναγκάζονται να αναζητήσουν νέους δρόμους προς την Ανατολή. Αποτέλεσμα αυτής της αναζήτησης ήταν οι Ανακαλύψεις των νέων χωρών. Τα κίνητρα όμως των ανακαλύψεων δεν ήταν μόνο οικονομικά, αλλά και θρησκευτικά(διάδοση χριστιανισμού), πολιτικά (ανταγωνισμοί μεταξύ των ηγεμόνων), επιστημονικά (ροπή ανθρώπου προς τη γνώση). Τα ταξίδια γίνονται ευκολότερα ήδη από τον 13^ο αι. χάρη στην πυξίδα, τον αστρολάβο, τους πορτολάνους και την καρβέλα (είδος καρβιού). Γνωστοί εξερευνητές-θαλασσοπόροι ήταν ο Μάρκο Πόλο, ο Βάσκο ντα Γκάμα, ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο Φερδινάνδος Μαγγελάνος κ.α. Οι Πορτογάλοι και οι Ισπανοί κατέκτησαν τις περιοχές που ανακάλυψαν και τις μετέτρεψαν σε αποικίες καταστρέφοντας έτσι τους προκολομβιανούς πολιτισμούς.

Οι ανακαλύψεις άλλαξαν τον κόσμο γιατί : α) Το κέντρο της οικονομίας μετατοπίστηκε από τη Μεσόγειο στον Ατλαντικό και τη Βόρειο Θάλασσα β) Νέα λιμάνια όπως η Σεβίλλη, η Αμβέρσα, η Λισσαβόνα αποκτούν οικονομική σπουδαιότητα γ) η εισαγωγή χρυσού από τις νέες χώρες δημιούργησε νέες οικονομικές δραστηριότητες (εμπορικές, τραπεζικές) δ) από τις οικονομικές μεταβολές επωφελήθηκε η αστική τάξη ε) η επαφή με τους πολιτισμούς στις χώρες εκείνες κλόνισε τις παλιές αξίες και προκαταλήψεις στ) αναπτύχθηκαν πολλοί επιστημονικοί κλάδοι (γεωγραφία, ζωολογία, βοτανική, αστρονομία κ.α)

Οι ανακαλύψεις όμως είχαν και κάποιες επιπτώσεις: α) Οι Ευρωπαίοι εκμεταλλεύτηκαν τις πλουτοπαραγωγικές πηγές των αποικιών β) οι ιθαγενείς των νέων χωρών θεωρήθηκαν υποδεέστεροι των Ευρωπαίων και μετατράπηκαν σε δούλους (δουλεία, αποικιοκρατία, υποανάπτυξη).

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ

Τον 15^ο και 16^ο αι. στην Ευρώπη κυριαρχεί το κίνημα της Αναγέννησης. Πρόκειται για ένα πνευματικό και καλλιτεχνικό κίνημα κύριο χαρακτηριστικό του οποίου είναι η αναβίωση των αξιών της κλασικής εποχής για τη θεμελίωση ενός νέου κόσμου. Την εποχή αυτή διαμορφώνονται νέες αντιλήψεις για τον κόσμο, οι οποίες βασίζονται στην κριτική σκέψη και στην επιστήμη. Επίκεντρο του ενδιαφέροντος της εποχής είναι ο Άνθρωπος. Κοιτίδα της Αναγέννησης είναι η **Ιταλία** (Φλωρεντία, Βενετία, Ρώμη, Μιλάνο) ενώ μαικήνες (ηγεμόνες πλούσιοι που χρηματοδοτούν τα καλλιτεχνικά έργα της εποχής) είναι οι **Μέδικοι** (Φλωρεντία), οι **Σφόρτσα** (στο Μιλάνο) και ο **πάπας Ιούλιος Β'** (στη Ρώμη).

Ο αναγεννησιακός άνθρωπος στράφηκε προς τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό. Η βαθύτερη μελέτη της αρχαιότητας ονομάστηκε **Ανθρωπισμός**. Οι ανθρωπιστές οραματίζονταν να διαμορφώσουν έναν τύπο ανθρώπου που θα καθορίζει ο ίδιος τη μοίρα του με βάση τις γνώσεις και τον προσωπικό του αγώνα.

Με την εφεύρεση της **τυπογραφίας** από τον Γουτεμβέργιο (1450) οι ιδέες των ανθρωπιστών διαδόθηκαν σε όλη την Ευρώπη. Κατά τον 16^ο αι. παρατηρείται η χρήση των **εθνικών γλωσσών** στην λογοτεχνική παραγωγή. Σπουδαίοι συγγραφείς της περιόδου είναι ο **Σαίξπηρ**, **Μακιαβέλλι**, **Μονταίν**, **Θερβάντες**. Μεγάλη **ανάπτυξη** γνώρισε και η **τέχνη** με εξέχουσες προσωπικότητες όπως ο **Μιχαήλ Άγγελος**, ο **Λεονάρντο ντα Βίντσι**, **Μποτιτσέλι**, **Τιτσιάνος**, **Δομήνικος Θεοτοκόπουλος** (El Greco). Κυριότεροι **επιστήμονες** της Αναγέννησης υπήρξαν οι **Κοπέρνικος**, **Γαλιλαίος**, **Βάκων**, **Παράκελσος** κ.α. Αλλά και η **μουσική** γνωρίζει ιδιαίτερη ανάπτυξη και μάλιστα η πολυφωνική με κύριο εκπρόσωπο τον **Τζιοβάνι Πιερλουτζι ντα Παλεστρίνα**.

Η ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

Στο τέλος του Μεσαίωνα η ρωμαιοκαθολική εκκλησία βρίσκεται σε κρίση και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες των πιστών. Η **ηθική διαφθορά των κληρικών**, ο **προκλητικός τρόπος ζωής των ανώτερων κληρικών** και η **παραμέληση του κατώτερου κλήρου** προκαλούσαν τις διαμαρτυρίες των πιστών. Οι Χριστιανοί βρίσκονταν σε

σύγχυση και δεν είχαν την κατάλληλη πνευματική καθοδήγηση με αποτέλεσμα να κυριαρχούνται από φόβους και αγωνία για την σωτηρία της ψυχής τους. Το φόβο τους αυτό εκμεταλλεύτηκε η ρωμαιοκαθολική εκκλησία και τους πουλούσε τα **συγχωροχάρτια**¹.

Το ανθρωπιστικό κίνημα καταδίκασε αυτές τις πρακτικές της Εκκλησίας. Στη Γερμανία μάλιστα η μαζική πώληση των συγχωροχαρτιών προκάλεσε την αντίδραση του **Μαρτίνου Λούθηρου**, ο οποίος τοιχοκόλλησε σε εκκλησία της Βυττεμβέργης τις **95 Θέσεις του**, με τις οποίες καταδίκασε τα συγχωροχάρτια και υποστήριξε ότι η σωτηρία της ψυχής είναι αποτέλεσμα μόνο πίστης. Ασφαλώς και ο πάπας αφόρισε τον Λούθηρο ενώ ο τελευταίος έκαψε δημόσια την παπική βούλα. Αυτή λοιπόν είναι η λεγόμενη **Μεταρρύθμιση**. Οι οπαδοί του Λούθηρου ονομάστηκαν **προτεστάντες** ή **διαμαρτυρούμενοι** ή **Λουθηριανοί** διότι διαμαρτυρήθηκαν όταν ο αυτοκράτορας Κάρολος Ε' αποκήρυξε τον Λουθηρισμό. Η Μεταρρύθμιση διαδόθηκε γρήγορα και στην υπόλοιπη Ευρώπη με διάφορες παραλλαγές. Στη **Γαλλία** έδρασε ο **Καλβίνος**. Υπήρξαν διώξεις από τη μεριά της Καθολικής Εκκλησίας (24 Αυγούστου 1572 σφαγιάστηκαν 2000 Γάλλοι Καλβινιστές- Η νύχτα του Αγίου Βαρθολομαίου) αλλά τελικά αναγνωρίστηκε ο Καλβινισμός².

Η **Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία αντέδρασε**, όπως ήταν αναμενόμενο, στον προτεσταντισμό με τη δική της Μεταρρύθμιση, γνωστή ως **Αντιμεταρρύθμιση**. Στη **Σύνοδο του Τρέντο** (1545-1563) πάρθηκαν αποφάσεις για την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας και δραστικά μέτρα (μοναχικά τάγματα, ιερά εξέταση, λογοκρισία) εναντίον της Μεταρρύθμισης. Ταυτόχρονα για να προβληθεί το κύρος της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας χτίστηκαν πολλοί ναοί σε στυλ μπαρόκ και πολλαπλασιάστηκαν οι εικόνες και οι τελετές.

Υπήρξαν συνέπειες από αυτή την πνευματική διαμάχη; Ασφαλώς και υπήρξαν... Η Ευρώπη διαιρέθηκε πνευματικά (Προτεσταντισμός στη Β. Ευρώπη, Καθολικισμός στη Ν. Ευρώπη και Ορθοδοξία στα Βαλκάνια, τον ελληνικό χώρο και τη Ρωσία). Η Βίβλος μεταφράστηκε στις εθνικές γλώσσες γεγονός που οδήγησε στην ανάπτυξη των εθνικών λογοτεχνιών και στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Δημιουργήθηκαν επίσης οι προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των επιστημών, τον εκδημοκρατισμό των θεσμών, την οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ελευθερία.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

• Ανάδυση των εθνικών μοναρχιών

Από το Μεσαίωνα η Ευρώπη ήταν διαιρεμένη σε ηγεμονίες και κράτη. Από το 15ο αι έως το 18ο διαμορφώθηκε η αντίληψη ότι κάθε έθνος πρέπει να αποτελεί και ένα κράτος. Έτσι εμφανίστηκε ένα νέο πολιτικό σύστημα στην Ευρώπη, οι εθνικές μοναρχίες. Οι ηγεμόνες προσπαθώντας να συγκροτήσουν ομοιογενή κράτη και να αποκτήσουν ισχύ, καταπολεμούσαν κάθε διασπαστική δραστηριότητα.

• Θρησκευτική πολιτική

Ακολουθώντας την πολιτική αυτή, οι Ευρωπαίοι ηγεμόνες κράτησαν εχθρική στάση εναντίον των προτεσταντών κατά το 17ο αι. Στη Γερμανία ξεκίνησε ο τριακονταετής πόλεμος (1618 - 1648) μεταξύ ρωμαιοκαθολικών και προτεσταντών και προσέλαβε πανευρωπαϊκό χαρακτήρα. Τερματίστηκε με τη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648) και είχε ως συνέπεια τη συρρίκνωση της δύναμης του γερμανού αυτοκράτορα. Στην Αυστρία οι ηγεμόνες καταδίωξαν τους προτεστάντες και στη Γαλλία ο Λουδοβίκος ΙΔ' απαγόρευσε τον προτεσταντισμό με την ανάκληση του Διατάγματος της Νάντης (1685). Κατά το 18ο αι. όμως τα κράτη ακολούθησαν πιο ανεκτική πολιτική και τα θρησκευτικά ζητήματα περιήλθαν σε δεύτερη μοίρα.

• Ανταγωνισμοί

Την περίοδο αυτή (15ος - 18ος αι.) υπάρχει έντονος ανταγωνισμός μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, καθώς αυτά προσπαθούν να αποκτήσουν οικονομική ισχύ, κυρίαρχη θέση στην Ευρώπη και παγκόσμια υπεροχή. Η πολιτική αυτή προκάλεσε πολλές ενδοευρωπαϊκές συγκρούσεις, κυρίως μεταξύ Αγγλίας - Γαλλίας.

• Η Ευρώπη και η Οθωμανική Αυτοκρατορία

Από το 15ο αι. έως το 17ο οι Ευρωπαίοι είχαν να αντιμετωπίσουν έναν κοινό εξωτερικό εχθρό, τους Οθωμανούς Τούρκους, οι οποίοι μετά την πτώση της Κων/πολης (1453) συνέχισαν την προέλασή τους στα Ευρωπαϊκά εδάφη. Μετά το 1683 άρχισαν να υποχωρούν και ήρθαν αντιμέτωποι με τη Ρωσία. Παράλληλα με τα πολεμικά γεγονότα οι

¹ Ο πάπας Λέων Ι' προκειμένου, το 1515, να συγκεντρώσει χρήματα για την αποπεράτωση του ναού του αγίου Πέτρου στη Ρώμη, έδωσε την άδεια για μαζική έκδοση και πώληση εγγράφων άφεσης αμαρτιών. Ο προκλητικός τρόπος διάθεσης των εγγράφων αυτών από τον μοναχό Τέντζελ και η διακήρυξή του ότι "μόλις ακουστεί ο ήχος από τα χρήματα που πληρώνονται για το συγχωροχάρτι, οι ψυχές μεταπηδούν από το καθαρτήριο στον παράδεισο", προκάλεσε την αγανάκτηση του Λούθηρου.

² Διατάγματος της Νάντης (1685)

ευρωπαϊκές χώρες με πρώτη τη Γαλλία (1535) άρχισαν να υπογράφουν προνομιακές εμπορικές συμφωνίες με τους Τούρκους, τις λεγόμενες διομολογήσεις.

Ο θρίαμβος της απολυταρχίας και οι πρώτοι κλονισμοί

Κατά το 16ο αι. εδραιώθηκε στην Ευρώπη η απολυταρχία, η οποία απλώθηκε σε πολλές χώρες με διάφορες παραλλαγές. Ένας σημαντικός παράγοντας επιτυχίας του πολιτειακού αυτού συστήματος ήταν η συνεργασία μεταξύ ηγεμόνων και αστών.

• Γαλλία

Στη Γαλλία η απολυταρχία έφτασε στο απόγειό της με το Λουδοβίκο ΙΔ΄, ο οποίος θεωρούσε τον εαυτό του ως αντιπρόσωπο του Θεού στο βασίλειό του και ασκούσε απόλυτη εξουσία. Όμως την περίοδο αυτή ο πολιτικός και κοινωνικός βίος της χώρας περνούσε κρίση και ήταν επιτακτικό το αίτημα για ριζικές αλλαγές. Έτσι το 1789 ξέσπασε η Γαλλική Επανάσταση, στην οποία συνετέλεσε το κίνημα του Διαφωτισμού.

• Αγγλία

Παραδοσιακά στην Αγγλία η μοναρχία ήταν πιο ήπια, γιατί ίσχυαν περιορισμοί στη βασιλική εξουσία. Επειδή όμως ορισμένοι βασιλείς προσπάθησαν να κυβερνήσουν απολυταρχικά και να παραμερίσουν το Κοινοβούλιο, ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος (1642 -1649), που είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση της βασιλείας. Την εξουσία τότε πήρε ο Όλιβερ Κρόμβελ που κυβέρνησε δικτατορικά τη Δημοκρατία της Αγγλίας, Ιρλανδίας και Σκωτίας. Μετά το θάνατό του (1659) αποκαταστάθηκε η μοναρχία, ωστόσο η δύναμή της μειωνόταν συνεχώς προς όφελος του Κοινοβουλίου, το οποίο βγήκε ενισχυμένο μετά την

"ένδοξη επανάσταση"³ (1688), επέβαλε τη συνταγματική μοναρχία και τον Κοινοβουλευτισμό και ψήφισε πολύ σημαντικούς νόμους όπως το νόμο περί Προσωπικής Ασφάλειας (Habeas Corpus)⁴ (1679) και τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (1689).

Δημογραφική εξέλιξη

Κατά το 17ο αι. η Ευρώπη ήταν πολύ πυκνοκατοικημένη, αλλά ο πληθυσμός της ήταν στατικός. Από το 18ο αι. όμως άρχισε να αυξάνεται κανονικά, επειδή ελαττώθηκε η θνησιμότητα. Η αύξηση του πληθυσμού δημιούργησε περισσότερες ανάγκες διατροφής και αύξηση της ζήτησης των προϊόντων.

_ Οικονομικές εξελίξεις

• Από την παραδοσιακή γεωργία σε μια αγροτική επανάσταση

Από το 15ο έως το 17ο αι. το 90% του πληθυσμού της Ευρώπης ζούσε στο ύπαιθρο και ασχολιόταν με τη γεωργία. Από το 18ο αι. με τη χρησιμοποίηση νέων καλλιεργητικών τεχνικών βελτιώθηκε η γεωργική απόδοση. Παράλληλα μειώθηκε ο αγροτικός πληθυσμός και αυξήθηκε ο αστικός, καθώς πολλοί συνέρεαν στις πόλεις αναζητώντας εργασία στις βιοτεχνίες και τις βιομηχανίες.

• Από τη βιοτεχνία στη βιομηχανία

Στις αρχές του 18ου αι. οι παραδοσιακές βιοτεχνίες μεταβλήθηκαν σε βιομηχανίες με τη χρήση μηχανών (εκμηχάνιση) και τη χρησιμοποίηση γαιάνθρακα και ατμού. Έτσι ο μεταποιητικός τομέας (βιοτεχνία, βιομηχανία) έγινε ο πιο σημαντικός για την οικονομική πολιτική των κρατών.

• Εμπόριο

Από το 15ο αι. μέχρι το 18ο συντελούνται μεγάλες οικονομικές μεταβολές στην Ευρώπη: Οι θαλάσσιοι εμπορικοί δρόμοι περιήλθαν στους Ολλανδούς, τους Άγγλους και τους Γάλλους. Μεγάλη άνθηση παρουσίαζε το μεγάλο ατλαντικό εμπόριο με τις αποικίες της Αμερικής και ακόμη μεγαλύτερη το τριγωνικό εμπόριο μεταξύ Ευρώπης, Αφρικής και Αμερικής. Οι ευρωπαϊκές χώρες εισήγαν πρώτες ύλες και εξήγαν βιομηχανικά προϊόντα. Κατά το 18ο αι. η Αγγλία ήταν η μεγαλύτερη οικονομική δύναμη και ακολουθούσε η Γαλλία. Κατά το 16ο και 17ο αι. είχε εφαρμοστεί η πολιτική του μερκαντισμού ή προστατευτισμού, που περιόριζε τις εισαγωγές και ενίσχυε τις εξαγωγές. Το 18ο αι. εγκαταλείφθηκε αυτή η πολιτική και υποστηρίχθηκαν οι απόψεις των οικονομολόγων του Διαφωτισμού που ζητούσαν ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.

³ Έτσι ονομάστηκε η αναίμακτη "επανάσταση" που έγινε στην Αγγλία το 1688 από το Κοινοβούλιο εναντίον του βασιλιά Ιακώβου Β΄, ο οποίος είχε απολυταρχικές τάσεις και θέλησε να επαναφέρει τον Καθολικισμό, μην υπολογίζοντας τις αντιδράσεις. Τα κόμματα του Κοινοβουλίου συνασπίστηκαν και τον απομάκρυναν από το θρόνο. Η αστική τάξη κατόρθωσε να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή και να επιβάλει τη συνταγματική μοναρχία και τον κοινοβουλευτισμό.

⁴ Νόμος που ψηφίστηκε το 1679 από το Αγγλικό Κοινοβούλιο. Με το νόμο αυτό θεμελιώνονται οι ατομικές ελευθερίες. Συγκεκριμένα: 1) Απαγορεύεται κάθε σύλληψη χωρίς συγκεκριμένη κατηγορία. 2) Υποχρεώνει το κράτος σε τακτή προθεσμία να εμφανίζει στο δικαστήριο κάθε πολίτη που έχει συλληφθεί. 3) Παρέχει το δικαίωμα στο λαό να σκέπτεται και να εκφράζεται ελεύθερα, μέσω του τύπου. 4) Παρέχει το δικαίωμα της αντίστασης.

• **Η βιομηχανική επανάσταση**

Οι οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές μεταβολές που είχαν ήδη συντελεστεί, διαμόρφωσαν τις κατάλληλες συνθήκες για ραγδαίες εξελίξεις στο β' μισό του 18ου αι. Το φαινόμενο αυτό ονομάστηκε βιομηχανική επανάσταση, επειδή έφερε επανάσταση στην οικονομική και κοινωνική ζωή του ανθρώπου.

Η κοινωνία των εξελίξεων και των ανισοτήτων

Το 18ο αι. στην Ευρώπη είχαν δημιουργηθεί τρεις κοινωνικές τάξεις με ποσοτικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα. Κύριο χαρακτηριστικό της κοινωνίας αυτής ήταν η άνιση κατανομή του πλούτου.

Η **α' τάξη** αποτελείτο από τους μεγάλους ιδιοκτήτες γης (ευγενείς, κλήρο), που είχαν πολλά εισοδήματα και εισέπρατταν φόρους από τους χωρικούς.

Η **β' τάξη** ήταν η αστική, που καρπωνόταν τα οφέλη των οικονομικών αλλαγών και ισχυροποιόταν συνεχώς οικονομικά και πολιτικά.

Η **γ' τάξη** αποτελείτο απ' τους αγρότες, τους χωρικούς, τους εργάτες και τους μικροεπαγγελματίες. Ζούσαν σε άθλιες συνθήκες και δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν ούτε τις στοιχειώδεις ανάγκες, σε αντίθεση με τις δύο άλλες που απόλάμβαναν μια άνετη ζωή.

Οι οικονομικές εξελίξεις λοιπόν είχαν δημιουργήσει μεγάλες κοινωνικές ανισότητες.